

ลักษณะเด่นของบทละครเรื่องระเด่นลันได

KEY CHARACTERISTICS OF THE PLAY RADEN LANDAI

สาทิต แทนบุญ*

SATID TANBOON

(Received: July 4, 2023; Revised: October 6, 2023; Accepted: April 25, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอลักษณะเด่นของบทละครเรื่องระเด่นลันได จากการศึกษาพบว่า บทละครเรื่องระเด่นลันได เนื้อเรื่องมีจำนวนคำกลอนทั้งหมด 402 คำกลอน เพลงหน้าพาทย์ จำนวน 11 เพลง และเพลงร้อง จำนวน 7 เพลง เนื้อความเป็นเรื่องล้อเลียนวรรณคดีเรื่องอิเหนา มีการใช้ถ้อยคำในบทประพันธ์ที่มีความกลมกลืน สีสากลอนกระชับ เนื้อเรื่องเป็นแนวแปลกกว่าบทละครเรื่องอื่น ๆ นอกจากนี้แสดงถึงคนในสังคมสมัยนั้นว่า มีความเชื่อบางประการอันเป็นลักษณะเด่นด้านคติชน ความเชื่อเรื่องภูตผี ความเชื่อเรื่องนัยน์ตากระตุก ความเชื่อเรื่องผีอำ ซึ่งสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นสังคมพุทธและพราหมณ์ คือ เคารพในพระพุทธรูปศาสนาเชื่อเรื่องบุญกรรม แต่ยังคงมีความเชื่อดั้งเดิม เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ตามศาสนาพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่ ส่วนความสำคัญและบทบาทบทละครเรื่อง ระเด่นลันได ได้แก่ คุณค่าทางด้านภาษา คุณค่าทางด้านการให้ความรู้เรื่องค่านิยมในสังคม โดยบทบาทของบทละครเรื่องระเด่นลันได คือบทบาทในฐานะที่เป็นบทประพันธ์วรรณกรรมล้อเลียน

คำสำคัญ : ลักษณะเด่น บทละคร ระเด่นลันได

Abstract

This academic article aims to present the prominent characteristics of *Raden Landai*. The study reveals that the *Raden Landai* drama script comprises 402 poems, 11 *Na Phat* songs, and 7 sung pieces. Its content is a parodic adaptation of *Inao*. The poems exhibit a harmonious use of language and a concise literary style, while the plot distinguishes itself from other plays. Moreover, the study highlights certain beliefs prevalent among the

* ภาควิชาศึกษาทั่วไป วิทยาลัยนาฏศิลปจันทบุรี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Department of General Education, Chanthaburi College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts

people of that era, such as folklore beliefs in ghosts, eye twitching, and geckos. The social conditions during the early Rattanakosin era were influenced by both Buddhism and Brahmanism. While Buddhism and the concept of merit were deeply respected, traditional superstitions rooted in Brahmanism remained widespread. These aspects reflect the unique characteristics of Thai society during the early Rattanakosin period and occasionally reveal the author's personal convictions.

In terms of its significance and role, *Raden Landai* is notable for its linguistic artistry and serves as a medium for educating audiences about societal values. Additionally, it functions as a literary work intended for parody.

Keywords: Prominent Characteristics, Drama Scripts, *Raden Landai*

บทนำ

วรรณคดีบทละคร เป็นวรรณคดีสำหรับการอ่าน และใช้เป็นบทสำหรับการแสดงด้วย เช่น บทพากย์โขน หรือบทละคร ฯลฯ ก็ใช้ประกอบบทแสดง เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ของวรรณคดีไทยนั้น จะเน้นด้านความงาม ความประพจน์ เน้นเรื่องจินตนาการ ความยิ่งใหญ่ของอดีต เช่น เรื่องยักษ์ สวรรค์ นรก ที่สำคัญที่สุดเน้นศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำ วรรณคดีไทยในอดีตมีลักษณะเด่นประการหนึ่งคือ ลักษณะที่เป็นการหลีกเลี่ยงจากอารมณ์ร้ายและสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย ออกไปสู่ความอภิมรย์ หลีกหนีจากอารมณ์อันเป็นมลทินทั้งหลายไปสู่ความสำราญ ความอภิมรย์อย่างแท้จริงของวรรณคดี (สมถวิล วิเศษสมบัติ, 2527, น. 5) นอกจากนี้วรรณคดีบทละคร ยังเป็นงานเขียนที่แต่งขึ้นเพื่อใช้แสดงละคร ซึ่งส่วนใหญ่นิยมประพันธ์ด้วยบทกลอนมีการกำกับเพลงหน้าพาทย์ประกอบ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556, น. 10)

กวีที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นผู้ริเริ่มวรรณกรรมร้อยกรองล้อเลียน ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คือ พระมหามนตรี (ทรัพย์) ซึ่งผลงานที่โดดเด่นคือ บทละครเรื่องระเด่นลันได ซึ่งเป็นวรรณกรรมร้อยกรองประเภatl้อเลียนเล่มแรกที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมไทย และเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่นักอ่าน เนื่องจากเรื่องระเด่นลันไดให้อารมณ์ขันแก่ผู้อ่าน และมีสาระตลึงแฝงแฝงไปจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ในสมัยนั้น กล่าวถึงตัวเองของเรื่องกลับเป็นขอทาน แทนที่จะเป็นกษัตริย์ดังที่เคยปรากฏในวรรณกรรมไทยทั่ว ๆ ไป

ตัวละครสำคัญมีรูปร่างหน้าตา การแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นการล้อเลียนเรื่องอิเหนา สำหรับบทละครเรื่องระเด่นลันไดมีความยาว 402 คำกลอน (อรธิรา บัวพิมพ์, 2523, น. 194-195)

พระมหามนตรี นามเดิม “ทรัพย์ ยมาภัย” เป็นบุตรคนโตของนายน้อยกับนางอิน และเป็นปู่ของหม่อมเฉื่อยในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระมหามนตรีเมื่อแรกเข้ารับราชการในรัชกาลที่ 3 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นจมีนราชามาตย์ สังกัดกรมพระตำรวจ ภายหลังได้เลื่อนเป็นพระมหามนตรี กระทั่งในปี พ.ศ. 2380 มีผู้ร้ายปล้นชุกชุมมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระมหามนตรีเข้าร่วมกับเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) และพระมหาเทพเป็นแม่กองกำกับตำรวจทั้งวังหลวงวังหน้า ชำระความผู้ร้ายปล้นจับหัวไม้ จับผิดัน ทั้งในกรุงและหัวเมืองได้เป็นจำนวนมาก (มุลินธิสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดา, 2553, น. 173)

สนิท ตั้งทวี (2528, น.173) กล่าวถึงบทละครเรื่องระเด่นลันไดว่า นับว่าเรื่องระเด่นลันไดนี้เป็นเรื่องที่ผู้แต่งมีความคิดก้าวหน้าไม่ตามอย่างใคร ความดีเด่นของเรื่องนี้อยู่ที่การใช้คำ ความหมายเด่น การเล่นถ้อยคำเยาะเย้ย ทำให้มีอารมณ์ขบขัน ดังบทกลอนที่ว่า

“มาจะกล่าวบทไป	ถึงระเด่นลันไดอนาถา
เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวรำพา	ตามตลาดเสาชิงข้าหน้าโบสถ์พราหมณ์
อยู่ปราสาทเสาคอดดูยอดดวน	กำแพงแก้วแล้วล้วนด้วยเรียวหนาม
มีทหารหอนเห่าเฝ้าโม่งยาม	คอยปราบปรามปัจจามิตรที่คิดร้าย”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 1)

บทละครเรื่องระเด่นลันได เป็นบทร้อยกรองประเภทบทละคร พระมหามนตรี (ทรัพย์) แต่งขึ้นเพื่อล้อเลียนเรื่องอิเหนา โดยมีที่มาของเรื่องจากเรื่องจริงที่เกิดขึ้นคล้ายเรื่องอิเหนา แต่มีแนวตลกขบขัน (วัชร รมะนันท์ (2538, น. 35) ระเด่นลันไดมีกลวิธีในการแต่งล้อเลียนวรรณกรรมต้นแบบหลายวิธีทั้งกลวิธีด้านการนำเสนอเรื่อง และกลวิธีด้านภาษาโดยพบการใช้ภาษาเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงกับวรรณกรรมต้นแบบคือ เรื่องอิเหนา เช่น การเลียนสำนวน การใช้คำภาษาขวา เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดอารมณ์ขัน เช่น ใช้ภาษาที่ขัดแย้งกัน การใช้คำไม่เป็นแบบแผน การสร้างภาพให้น่าขบขัน กล่าวได้ว่า ระเด่นลันไดเป็นวรรณกรรมล้อที่ทำได้อย่างแยบคายและโดดเด่นมากที่สุดเรื่องหนึ่ง (ฐานะมนตรี กลิ่นจันทร์แดง, 2563, น. 581)

พระมหามนตรี (ทรัพย์) มีความสามารถแต่งกลอนได้อย่างไพเราะ โวหารคมคาย ดังบทกลอนที่ว่า

“ทรงเอยทรงกระโณน	อย่ามาพักลอบโยนให้โอนอ่อน
ไม่ยากได้เงินทองของกูธร	นางเคื่องค้อนคั้นให้ไม่อึ้ง
ช่างอวดอ้างว่านรกไม่ตกใจ	คนอะไรอย่างนี้ก็มีมั่ง
เชิญเสด็จรีบออกไปนอกวัง	อย่ามานั่งวิงวอนทำคอนแจะ
เพียงแต่รู้จักกันกระนั้นปลาง	พอเป็นทางไมตรีกระนี้แหละ
เมื่อพระอดข้าวปลาจึงมาแวะ	น้องฤชื้อประแดะดวงใจ
ท่านท้าวประคูดผู้เป็นผัว	ยังไปเลี้ยงว้าวหากลับไม่
มันชักช้าชีวิตจะบรรลัย	เร่งไปเสียเถิดพระราชา”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 7)

ลีลาการเขียนของพระมหามนตรี (ทรัพย์) ได้แสดงข้อคิดและการล้อเลียน โดยแต่งกลอนบทละครเพื่อสะท้อนแนวคิดของตนกับสภาพสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุที่พระมหามนตรี (ทรัพย์) เป็นกวีที่มีความสามารถในการแต่งกลอนแนวล้อเลียนได้ดี มีโวหารคมคายทำให้เข้าใจลักษณะเด่นของเรื่องที่ปรากฏในเนื้อหาของกลอนบทละคร

ลักษณะเด่นของบทละครเรื่องระเด่นลันได

บทละครเรื่องระเด่นลันได เนื้อความเป็นเรื่องล้อเลียนวรรณคดีเรื่องอิเหนา แต่งเป็นกลอนบทละครขนาดสั้น มีจำนวนคำกลอนทั้งสิ้น 402 คำกลอน เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่ เพลงหน้าพาทย์ 11 เพลง และเพลงร้อง 7 เพลง เนื้อเรื่องเกี่ยวกับ ระเด่นลันไดอาศัยอยู่บริเวณเสาชิงช้าหน้าโบสถ์พราหมณ์ มีอาชีพสีซอขอทานอยู่ตามตลาด วันหนึ่งพบนางประแดะภรรยาของท้าวประคูด ระเด่นลันไดสีซอ และร้องเพลงให้ฟัง นางประแดะถูกใจจึงให้ข้าวกล่องและปลาสดแห้ง ระเด่นลันไดเกี้ยวพาราสีและให้สัญญาว่าตอนดึกจะเข้าหา ขอให้นางประแดะเปิดประตูไว้ ส่วนท้าวประคูดกลับจากเลี้ยงว้าว พบว่า ข้าวกล่องและปลาสดแห้งหายไป สอบถามได้ความว่า ให้ระเด่นลันไดไป ท้าวประคูดโกรธ จึงทุบตีและขับไล่ นาง ครั้นตดึก ระเด่นลันไดลอบเข้าไปหานางประแดะในห้องพบท้าวประคูด ต่างฝ่ายต่างเล่าโลมกัน เมื่อรู้ว่าผิดตัวจึงร้องเอะอะขึ้น ระเด่นลันไดรีบหนีมาถึงร้านริมถนน พบนางประแดะนั่งร้องไห้จึงพานางไปอยู่ด้วย ต่อมานางกระแอ แม่ค้าขายข้าวเหนียวขาวทวาย คนรักของระเด่นลันไดคิดถึงจึงไปหา ขณะนั้นนางกระแอแอบเห็น ระเด่นลันไดอยู่กับนางประแดะก็หึงหวง จึงแกล้งทำเป็นทวงค่าข้าวเหนียว ระเด่นลันไดจึงลอบโยน ส่วนความสำคัญและบทบาทของบทละครเรื่องระเด่นลันได สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ความสำคัญของบทละครเรื่องระเด่นลันได

1.1 ความสำคัญในด้านภาษา การใช้คำและความเปรียบ (การใช้ภาพพจน์) กลวิธีการเปรียบเทียบมีหลายประเภท ดังนี้

1) การเปรียบเทียบโดยตรง หรือ อุปมา คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งที่เหมือนหรือคล้ายกัน โดยการใช้คำว่าเหมือน คล้าย ดัง ยังกับ ดุจ ประดุจ ปาน ฯลฯ ดังบทกลอนที่ว่า

“สูงระหงทรงเพรียวเรียวรูต	งามละม้ายคล้ายอุฐะหลาป่า
พิศแต่หัวจรดเท้าขาวแต่ตา	ทั้งสองแก้มกลายดังลูกยอ
คิ้วกว้างเหมือนกงเขาคัดฝ้าย	จุมพละม้ายคล้ายพริ้วขอ
หูกวางดวงพักตร์หักงอ	ลำคอโตต้นสั้นกลม
สองเต้าห้อยตุงดังถุงตะเคียว	โคนเหี่ยวแห้งรวบเหมือนบวบต้ม
สวีสลายาจุพระโอษฐ์อม	มันน่านาเขย่นาขมนางเทวี”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 3-4)

2) การเปรียบเทียบโดยนัย หรืออุปลักษณ์ คือการเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยใช้คำแสดงการเปรียบเทียบว่า “เป็น” หรือ “คือ” ดังบทกลอนที่ว่า

“นี่จะเป็นลูกสาวท้าวพระยา	ฤๅว่าเป็นพระมเหสี
อกใจทักทักรักเต็มที	ก็ทรงสืขอสุวรรณขึ้นทันใด”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 4)

3) อธิพจน์ คือการเปรียบเทียบโดยใช้คำเกินจริง เป็นการเน้นให้เกิดความรู้สึก เช่น ตอนบรรยายความรักของระเด่นลันได ดังบทกลอนที่ว่า

“...ถึงมิใช่ตัวเปล่าเจ้ามีผิว	พี่ไม่กลัวบาปดอกนะโฉมศรี
อันนรกตกใจไปโยมี	ยมพระบาลกับพี่เป็นเกลอกัน...”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 6)

4) การใช้สัญลักษณ์ คือการเปรียบเทียบโดยใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง เช่น มีการใช้คำว่า ฟ້าร้อง ฝนตก เกิดพายุ เป็นการใช้อนุสัญญลักษณ์ หมายถึง การร่วมรักกัน ดังบทกลอนที่ว่า

“...อัศจรรย์ล้นพิลึกกึกก้อง	ฟ້าร้องครื้นครื้นดังปิ่นใหญ่
เกิดพายุโยนยวบสวบสาบไป	หลังคาพาไลแทบเปิดเปิง
ฝนตกท่าใหญ่ใส่ชูชู	ท่วมคูท่วมหนองออกนองเจิง
คางคกขึ้นกระโดดโลดหลงเชิง	อึ้งอ่างเร้งร่าร้องแล้วพองคอ
นกกระจอกออกจากวิมานมะพร้าว	ต้องฝนทนนาวอยู่ยงนอง
ขนคางหางปีกเปียกจนมอซอ	ฝนก็พอลาตเม็ดเสร็จบันดาล”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 26-27)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่มีการใช้คำว่า เทวี หมายถึง นางกษัตริย์ เป็นการใช้สัญลักษณ์ว่า นางประแดะ เป็นนางกษัตริย์ดั่งบทกลอนที่ว่า

“...สองเต้าห้อยตุงดั่งถุงตะเคียว โคนเหี่ยวแห้งรวบเหมือนบวบต้ม
เสวยสลายาจากพระโอษฐ์อม มั่นน้าเขยนำขมนางเทวี”

(พระมหาชนก, 2556, น. 4)

1.2 วิเคราะห์การใช้ภาษา

1) การใช้คำแผลง เช่น มีการใช้คำแผลง คือคำว่า สำเนียง แผลงมาจากคำว่า เสียง ดังบทกลอนที่ว่า

“...ไต่ยืนแว่วสำเนียงเสียงหมาเห่า คิดว่าว้าวเข้าในสวนกล้วย
จึงออกมาเผยแกลอยู่แรรวย ตวาดด้วยสุรเสียงสำเนียงนาง...”

(พระมหาชนก, 2556, น. 3)

2) การใช้คำบาลีสันสกฤต เขมร และชวา เช่น คำว่า สรง เป็นภาษาเขมร แปลว่า อาบน้ำ และคำว่า เสวย เป็นภาษาเขมร แปลว่า รับประทาน ดังบทกลอนที่ว่า

“ครั้นรุ่งแสงสุริยันตะวันโด่ง โกง์โค้งลงในอ่างแล้วล้างหน้า
เสร็จเสวยข้าวตังกับหนังปลา ลงสระสรงคงคาในท้องคลอง”

(พระมหาชนก, 2556, น. 2)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง มีการใช้คำว่า บรรทม เป็นภาษาเขมร แปลว่า นอน ดังบทกลอนที่ว่า

“...พอโพล้เพล้เวลาจะสายัณห์ ยุงชุมชุมคว้นแล้วเข้าที่
บรรทมเหนือเสื่อลำแพนแท่นมณี ภูมิขบเซาเมากัญชา”

(พระมหาชนก, 2556, น. 1)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง มีการใช้คำว่า ระเด่น เป็นภาษาชวา แปลว่า โอรสของ กษัตริย์เมืองใหญ่ ดังบทกลอนที่ว่า

“มาจะกล่าวบทไป ถึงระเด่นลันไดอนาถา
เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวรำพา ตามตลาดเสาชิงข้าหน้าโบสถ์พราหมณ์”

(พระมหาชนก, 2556, น. 1)

3) การใช้คำไวพจน์คำว่า สุริยันต์- ตะวัน แปลว่า ดวงอาทิตย์ ดังบทกลอนที่ว่า

“ครั้นรุ่งแสงสุริยันต์ตะวันโด่ง โกง์โค้งลงในอ่างแล้วล้างหน้า
เสร็จเสวยข้าวตังกับหนังปลา ลงสระสรงคงคาในท้องคลอง”

(พระมหาชนก, 2556, น. 2)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง มีการใช้คำว่า พิโรธ-โกรธ-ซึ่ง แปลว่า โกรธ
ดั่งบทกลอนที่ว่า

“เมื่อนั้น
ยืนกระทีบนอกชานอยู่ตึงตึง

นางทวยยังพิโรธโกรธซึ่ง
หวงหึงด่าว่าท้ายทาย...”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 30)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง มีการใช้คำว่า ภัสดา-สามี แปลว่า ผัว ดั่งบทกลอน
ที่ว่า

“...งามกว่าภัสดาสามี
เกิดกำหนดกลัดกลุ้มรุมรึง

ทั้งเมืองตานี้ไม่มีถึง
นางตะลึงแลดูพระภูมิ”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 3)

4) การใช้คำตัด คำว่าอินัง มาจากคำว่า อินังซึ่งชอบ แปลว่า เอาใจใส่ เอา
ใจช่วยดูแล ดั่งบทกลอนที่ว่า

“ทรงเอยทรงกระโณน
ไม่อย่าได้ภุชของภุช

อย่ามาพักปอบโยนให้อ่อนอ่อน
นางเคื่องค้อนคั่นให้ไมอินัง...”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 7)

5) การใช้คำซ้ำ คำว่า ตึงตึง แปลว่า เสียงตึง ดั่งบทกลอนที่ว่า

“เมื่อนั้น
ยืนกระทีบนอกชานอยู่ตึงตึง

นางทวยยังพิโรธโกรธซึ่ง
หวงหึงด่าว่าท้ายทาย”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 30)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง มีการใช้คำว่า เจื้อเจื้อ แปลว่า ยกมือขึ้นทำท่า
จะทุบจะตี ดั่งบทกลอนที่ว่า

“...น้องมิได้ศรัทธาอาศัย
ไม่มีอาลัยแก่เลือดเนื้อ

จะลุยน้ำดำไฟเสียให้เชื้อ
แต่เจื้อเจื้อไว้เถิดอย่าเพื่อแหง”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 11-12)

6) การใช้คำเล่นสัมผัส ใช้คำสัมผัสโดยมีสัมผัสนอก สัมผัสในแพรวพราวมาก
เช่น ระหง - ทรง, เปรียว - เรียว, ละม้าย - คล้าย, เท้า - ขาว, ละม้าย - คล้าย, กลวง - ดวง,
พัคตร์ - หัก, ต้น - สั้น ส่วนสัมผัสนอก เช่น รูด - อูฐ, ป่า - ตา, ตา - ยา ดั่งบทกลอนที่ว่า

“สูงระหงทรงเปรียวเรียวรูด งามละม้ายคล้ายอูฐทะเลาป่า
พิศแต่หัวจรดเท้าขาวแต่ตา ทั้งสองแถมก็คล้ายดังลูกยา
คิ้วก่งเหมือนงเขาติดฝ้าย จมูกละม้ายคล้ายพราโช

หูกวางดวงพักตร์หักงอ	ลำคอโตตันสั้นกลม
สองเต้าห้อยตุงดั่งถ่วงตะเคียว	โคนเหี่ยวแห้งรวบเหมือนบวบต้ม
เสวยสลายาจุพระโอรสอุ้ม	มันน่าเขย่นาขมนางเทวี”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 3-4)

2. บทบาทของบทละครเรื่องระเด่นลันได

2.1 บทบาทของละครในฐานะเป็นบทประพันธ์เพื่อใช้ในการแสดงละคร สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ชม

2.2 บทบาทของบทละครเรื่องระเด่นลันไดกับชีวิตของคนในสังคมไทย ในด้านคติชน

1) สำนวนไทย เช่น การใช้สำนวน ปิดประตูตีแมว และสำนวนงูกินหาง ตัวอย่างสำนวน ปิดประตูตีแมว หมายถึง รังแกคนไม่มีทางสู้ และไม่มีทางหนีรอดไปได้ ดังบทกลอนที่ว่า

“เหลือเอ๋ยเหลือเถน	ขัดเขม่นขบฟันมันไส้
ปราณีมึงโย	ใครใช้มีชู
ไม่เลี้ยงเป็นเมีย	ไปเสียอย่าอยู่
ร้าววังของกู	ปิดประตูตีแมว”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 15)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง ในสำนวนงูกินหาง แปลว่า เกี่ยวโยงกันจากหัวถึงหาง โดยขัดกันเป็นทอด ๆ ดังบทกลอนที่ว่า

“เมื่อนั้น	นางประแดะเลี้ยวลอดกอดเอาได้
เหมือนเล่นงูกินหางไม่ห่างไกล	นิกประหวั่นพรั่นใจอยู่ร่ำร่ำ...”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 11)

2) ความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรมทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจ เช่น ความเชื่อในเรื่อง ผีอำ ดังบทกลอนที่ว่า

“เมื่อนั้น	ท้าวประดู่ผุดลุกขึ้นปลุกปล้ำ
ตกใจเต็มทีว่าผีอำ	ต่างคนต่างคลำกันวุ่นไป
เอ๊ะจรีตผิดแล้วมิใช่ผี	จะว่าพระมหะสิก็มีใช่
ขนอกรกหนักทักว่าใคร	ตกใจฉวยตระบองร้องว่าคน...”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 21-22)

และอีกตัวอย่างหนึ่ง แสดงถึงความเชื่อในเรื่อง นัยน์ตากระตุก หมายถึง จะมีเรื่องเดือดร้อนเข้า มาถึงตัว หรือมีเหตุร้าย ดังบทกลอนที่ว่า

“...วันเมื่อมเหสีจะมีเหตุ
ลงตรงพักตรา

ให้กระตักนัยเนตรทั้งซ้ายขวา
คลานไปคลานมาก็สิ้นใจ...”

(พระมหามนตรี, 2556, น. 8-9)

สรุป

จากการศึกษาลักษณะเด่นของบทละครเรื่องระเด่นลันได จะเห็นได้ว่าเนื้อความเป็นเรื่องล้อเลียนวรรณคดีเรื่องอิเหนา เป็นบทละครที่มีเนื้อความสมบูรณ์ 402 คำกลอน พร้อมด้วยเพลงหน้าพาทย์ และเพลงร้อง มีการใช้ถ้อยคำในบทประพันธ์ที่มีความกลมกลืน ลีลาคล่องกระชับ เนื้อเรื่องเป็นแนวแปลกกว่าบทละครเรื่องอื่น ๆ นอกจากนี้แสดงถึงคนในสังคมสมัยนั้นมีความเชื่อเรื่องภูตผี ความเชื่อเรื่อง นัยน์ตากระตัก ความเชื่อเรื่องผีอำ ซึ่งสภาพสังคมในสมัยนั้นคือสมัยต้นรัตนโกสินทร์ สภาพสังคมมีรูปแบบ เป็นสังคมพุทธ และพราหมณ์ คือเคารพในพระพุทธศาสนา เชื่อเรื่องบุญกรรม ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ตามศาสนาพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่ จากการวิเคราะห์ลักษณะเด่นของบทละครเรื่องระเด่นลันได พบว่า 1) ความสำคัญของบทละครเรื่องระเด่นลันได ได้แก่ การใช้คำและความเปรียบ เช่น การเปรียบเทียบโดยตรง หรือ อุปมา การใช้คำแผลง การใช้คำบาลีสันสกฤต การใช้คำโวหาร การใช้คำตัด การใช้คำซ้ำ การใช้คำเล่นสัมผัส 2) บทบาทของบทละครเรื่องระเด่นลันได ได้แก่ บทบาทของละครในฐานะเป็นบทประพันธ์เพื่อใช้ในการแสดงละคร สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ชม และบทบาทของบทละครเรื่องระเด่นลันไดกับชีวิตของคนในสังคมไทยในด้านคติชน เช่น การใช้สำนวน ความเชื่อ

รายการอ้างอิง

- ฐานะมนตรี กลิ่นจันทร์แดง. (2563). “ภูมิปัญญาในการสร้างอารมณ์ขันในวรรณกรรมล้อประเภทร้อยกรองร่วมสมัยของไทย”. วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ, 2, 3: 579-592.
- พระมหามนตรี. (2556). **บทละครเรื่องระเด่นลันได** (พิมพ์ครั้งที่ 5). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2553). **นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2556). **เอกสารการสอนชุดวิชาวรรณคดีไทย หน่วยที่ 1-7**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วัชร รมยนันท์. (2538). **วิวัฒนาการวรรณคดีไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สนิท ตั้งทวี. (2528). **วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมถวิล วิเศษสมบัติ. (2527). **วรรณคดีการละคร**. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- อริธรา บัวพิมพ์. (2523). **วิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองประเภทล้อเลียนในสมัยรัตนโกสินทร์ ระหว่าง พ.ศ. 2367 - พ.ศ. 2468**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.